

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - קרית הבעש"ט פתח תקוה

"ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל" (שמות מ', ל"ו)

(לד) וַיִּכַּס הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד, וַיְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן.
(לה) וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן, וַיְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן.
(לו) וּבִהְעֹלֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּכָל מַסְעֵיהֶם.
(לז) וְאִם לֹא יֵעָלֶה הָעֲנָן, וְלֹא יִסְעוּ עַד יוֹם הָעֲלָתוֹ.
(לח) כִּי עֲנָן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ, לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם.

לאחר הקמת המשכן נאמר בפסוקים ל"ד - ל"ה שהענן כסה את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן, ובגלל זה לא היה יכול משה לבא אל אהל מועד. ובפסוקים ל"ו - ל"ח עובר להודיע שבני ישראל יכולים להתחיל ליסע רק כאשר הענן עולה מעל המשכן. ופסוקים אלו מעוררים מספר שאלות:

שאלה מרכזית

"ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל" - בפרשת 'בהעלותך' (במדבר ט', ט"ו - כ"ג) מובא תיאור מפורט על מסעות וחניות בני ישראל על פי הענן. וא"כ, יש להבין, מדוע בא כאן תיאור חלקי הנוגע למועד תחילת הנסיעה, כי לכאורה אין כאן מקומו. ואמנם, לפני כן מובא שהענן שכן על המשכן, ופסוק ל"ו מתחיל עם וא"ו החיבור - 'ובהעלות הענן', ומשמע שיש חיבור בין שני העניינים, אך לכאורה, לא מובן מדוע התורה מתארת כאן את נוהל מועד המסעות על פי הענן.

ובעל 'אזנים לתורה' אומר שבאמת בפרשת 'בהעלותך' עיקר מקומו, וכאן הזכיר בקצרה מזה. ומסביר את מטרת ההזכרה כאן, שאם יראו שהענן עולה ייבהלו ויחשבו שהשכינה מסתלקת מישראל, ולכן התורה אומרת כאן בקצרה, שהעלות הענן זה סימן למסע המחנות.

רעיון מרכזי

נראה לומר, שאם התורה הביאה פסוקים אלו כאן, כנראה, שיש להם קשר להקמת המשכן, ולא בא לתאר סדר הנסיעות והחניות של בני ישראל שמקומו בפרשת 'בהעלותך'. ובתחילת פרשת 'תרומה' אומר ה' למשה: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח'). לכן, עם סיום הקמת המשכן בסוף פרשת 'פקודי' אין זה מספיק להודיע שקימו את הצו של - 'ועשו לי מקדש', אלא צריך לראות אם התקיים גם החלק השני של - 'ושכנתי בתוכם'. ולכן, התורה מתארת שהשכינה שרתה על המשכן, ע"י הענן ששכן על המשכן, וע"י שכבוד ה' מילא את המשכן, ועד כדי כך שגם משה רבנו לא היה יכול לבוא אל אהל מועד.

ולכן, תורה מציינת פרט נוסף בהשראת השכינה, שכל זמן שהענן שוכן על המשכן, זה סימן שה' שוכן באהל מועד, ואם ה' שוכן שם, אין כל היתר לבני ישראל לפרק את המשכן ולצאת למסע, כי זה היעוד של המשכן, שה' ישכון בתוכו, והעם יחנו סביבו. ורק בהעלות הענן, שהוא סימן שה' עזב את המשכן אז יש היתר לבני ישראל להמשיך במסעם, אך העלות הענן לא בא כסימן שצריך לצאת למסעם, ענין זה מובאר בפרשת 'בהעלותך', אך בפרשתנו, העלות הענן בא לבטא רק את הסתלקות השכינה, וממילא מותר לבני ישראל לצאת למסעם.

כלומר, בפרשתנו, מטרת הפסוקים לתאר את השראת השכינה במשכן, ואילו בפרשת 'בהעלותך' מטרת הפסוקים לתאר את סדר המסעות והחניות של בני ישראל. ולכן, רק שם מופיע פירוט מפורט של האפשרויות השונות לזמן שכנית הענן על המשכן, ואילו כאן מובא רק הדין שכל זמן שהשכינה שורה על המשכן, בני ישראל צריכים להישאר במקומם.

ואפשר להשוות זאת לנאמר בפרשת 'וירא': (לב) וַיֹּאמֶר אֵל נָא יֵחָר לִאֲדֹנָי וַיִּדְבָּרָה אֶדְ הַפֶּעַם אֵילִי וַיִּמָּצְאוּ שָׁם עֶשְׂרֵה, וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחֵת בְּעֶבְרִי הָעֶשְׂרֵה. (לג) וַיֵּלֶךְ ה' בְּאֶשׁ כְּלָה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם, וַאֲבָרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ" (בראשית י"ח, ל"ב - ל"ג). וגם שם רואים, שלמרות שאברהם סיים את דבריו, הוא אינו עוזב את המקום, אלא רק לאחר שה' הולך, רק אז אברהם שב למקומו.

הערה ב' - בפסוק ל"ה נאמר: "וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן". ומסביר 'רש"י': שכל זמן ששכן עליו הענן לא היה יכול משה לבא אל אהל מועד, אך לאחר שנסתלק הענן משה היה נכנס וה' מדבר עמו. ושואל הרב 'איי"ל שטיינמן' בספרו 'אילת השחר' שהרי בפסוק ל"ו נאמר שהסתלקות הענן היה סימן למסע? ואני מבין, שהוא מתכוון לשאול, איך משה נכנס לאהל מועד בהסתלקות הענן, הרי היו צריכים ליסע מהמקום. והוא עונה, שהיו שתי צורות לסילוק הענן, ומפנה לפירוש 'רש"י' בפרשת 'בהעלותך' (שמות ט', י"ח).

ולפי דברינו ברעיון המרכזי, אפשר לומר, שאין קושי בין הפסוקים, כי כאן לא בא ללמד על הענן שמסמן את תחילת המסע, כי על סימני המסע מדובר בפרשת 'בהעלותך', וכאן מדובר על סימן שהשכינה נמצאת במשכן, וכל הזמן הזה לא היה יכול משה לבוא למשכן, ובני ישראל חייבים להישאר בחנייתם לכבוד שכנית ה' במשכן. והעלות הענן מסמן שהשכינה לא נמצאת עוד בתוך המשכן, ואז מתאפשרים שני דברים: משה יכול להיכנס לאהל מועד, וגם שמאותו זמן יכולים ליסע ממקום חנייתם.

אלא שיש עדיין לשאול, שאם השכינה מסתלקת מהמשכן לגמרי, אז איזו תועלת יש בזה שמה נכנס לשמע את דבר ה', הרי ה' הסתלק מהמשכן? ודבר זה מוסבר ב'ביאור רש"י' (שבמהדורת 'עוז והדר' על אור החיים הקדוש), שבפרשת 'בהעלותך' מדובר על סילוק הענן לגמרי, וזה היה סימן למסע המחנות, ואז משה לא נכנס לאהל מועד לשמע את דבר ה'. ואילו כאן מדובר שהענן כסה את אהל מועד, וכבוד ה' מילא את המשכן, ולכן לא היה יכול לבוא אל אהל מועד, אך אח"כ הענן הסתלק והיה נכנס לתוך קדש הקדשים מעל הכרובים ואז משה היה יכול לבוא אל אהל מועד וה' היה מדבר עמו.²

הערה ג' - "בכל מסעיהם". בפסוק ל"ו נאמר שבהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל, אז לשם מה באה התוספת - 'בכל מסעיהם'. שהרי אם נאמר שישעו בני ישראל אז ברור שישעו בכל מסעיהם ולא רק בחלק ממסעיהם.

ואולי, בא ללמד, שלא נחשוב, שרק לאחר הקמת המשכן בפעם הראשונה ה' השרה את שכניתו בתוך אהל מועד, וכבוד ה' מלא את המשכן, וזה היה צורך חד פעמי להראות שה' מרוצה מהמשכן שעשו, ולכן היה אסור להם להתחיל במסע כל זמן שהשכינה בתוכו. אלא שדבר זה נכון - 'בכל מסעיהם', שבכל פעם שרואים בזמן חנייתם שהענן שוכן על אהל מועד, זה סימן שכבוד ה' מלא את המשכן, ואסור להם להתחיל ליסע עד הסתלקות השכינה.

הערה ד' - "ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלותו" - אם נאמר בפסוק ל"ו שרק בהעלות הענן יסעו בני ישראל, אז לשם מה התורה צריכה בפסוק ל"ז לחזור ולהדגיש שאם לא יעלה הענן אסור להם ליסע עד יום העלותו, ולכאורה כל הפסוק הזה מיותר? **והרב אי"ל שטיינמן** אומר בספרו **'אילת השחר'** שלפי פשוטו של מקרא בא ללמד, שזה מה שקרה במציאות, שלא נסעו קודם שנעלה הענן. **ומוסיף**, שיתכן שהתורה רצתה להוסיף בזה לאו, שנאסר להם ללכת לפני עליית הענן. **ונראה**, שקצת קשה לומר, שעכשיו התורה באה לתאר את המציאות העתידית, שהם לא נסעו לפני העלות הענן, כאשר כאן רק גמרו להקים את המשכן, ועדיין כלל לא החלו המסעות.

ואולי, אפשר לומר, שהנאמר בסוף פסוק ל"ו - **'בכל מסעיהם'** מוסב גם למטה על פסוק ל"ז. ובא לומר, ששני הדינים שלמדנו בפסוקים ל"ה - ל"ו שמשם לא יכול לבוא אל אהל מועד, ושנ"י לא יכולים ליסע, כל זמן שכבוד ה' מלא את המשכן, זה נכון לא רק לגבי הפעם הראשונה לאחר הקמת המשכן, אלא כמו שאמרנו לעיל **בהערה ג'** שזה נכון לגבי כל מסעיהם שקיימים בהם שני הדינים הללו: **א. 'ואם לא יעלה הענן'**, שבא לומר שבכל המסעות, כל זמן שלא עלה הענן אז משה לא היה יכול לבא לאהל מועד. **ב. 'ולא יסעו עד יום העלותו'** שבא לומר, שכל זמן שכבוד ה' מלא את המשכן, וזה בא לידי ביטוי ע"י הענן ששוכן על המשכן, אז לבני ישראל אסור ליסע ממקומם.

הערה ה' - "ולא יסעו" - למה דין זה מובא עם וא"ו החיבור, שלכאורה מיותרת, והיה אפשר לכתוב - **'ואם לא יעלה הענן, לא יסעו עד יום העלותו'**, כי לכאורה זה ענין אחד. אך נוכל להסביר על פי דברינו לעיל שיש כאן שני עניינים, הענין הראשון שמשם לא יכול לבא לאהל מועד, והעניין השני שבני ישראל לא יכולים ליסע, ולכן מופיע - **'ולא יסעו'** עם וא"ו החיבור, כי זה דין נוסף.

הערה ו' - "עד יום העלותו" - **ויש לשאול**, מדוע מודגש 'יום', למה לא נאמר - **'עד העלותו'**? **ונראה לומר**, שבא ללמד, שלא חייבים להתחיל במסע מיד עם העלות הענן, אלא ביום העלותו, כי לוקח זמן עד שמתארגנים למסע. **ואולי**, גם בא ללמד, שהעלות הענן היה תמיד ביום ולא בלילה. **ואולי**, כי בלילה לא כל כך מבחינים בעליית הענן, וזה לא יהיה לעיני כל בית ישראל כמובא בפסוק ל"ח.

הערה ז' - בפסוק ל"ח נאמר: "כי ענן ה' על המשכן ויום ואש תהיה לילה בו, לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם". **ויש לברר**, מה בא פסוק זה להוסיף? **ונראה לומר**, שמכיוון שלבני ישראל אסור עד יום העלות הענן, הרי הם צריכים להבחין בדיוק מתי נעלה הענן, ולכן אומר הפסוק שביום שוכן הענן על המשכן, ואז כולם יכולים לראות אך גם בלילה יכולים כולם לראות, כי אש תהיה לילה בו.

ויש לשאול על משמעות נוסח זה: **"ואש תהיה לילה בו"**, כי היה מתאים יותר לכתוב - **'ואש תהיה בו בלילה'**. **ואולי**, אפשר לפרש בדרך **'סרס המקרא ודרשה'** וכאילו היה כתוב **'ואש תהיה בו בלילה'**.

ובעל **'אזניים לתורה'** שואל למה 'תהיה' בלשון עתיד? ומסביר, שהדיבור הזה נאמר לישראל ביום, וה' הבטיחם שבלילה תהיה בו אש ולכן בלשון עתיד. **ועוד** מוסיף שיש בזה רמז, שגם בלילה שמרמז על הגלות, עלינו לחיות באמונה **'ש'אש תהיה בו'**, שבזמן הגאולה יוריד לנו ה' מן השמים מקדש בנוי ומשוכלל של אש.

הערה ח' - 'בית ישראל' - **ויש להבין**, מדוע בא כאן הביטוי הנדיר - **'בית ישראל'**, ולא הביטוי השכיח יותר - **'בני ישראל'**?

נבדוק ונמצא ביטוי זה רק בעוד שלשה מקומות: **א. לגבי המן: "ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא פזרע גד לבן וטעמו צפיהת בדבש" (שמות ט"ז, ל"א).** **ב. לגבי הבכי על מות נדב ואביהוא: "ויאמר משה אל אהרן ולאליעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרעו ולא תמיתו ועל כל העדה יקצף ואחיקם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'" (ויקרא י', ו').** **ג. לגבי הבכי על מות אהרן: "ויקראו כל העדה כי נגע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל" (במדבר כ', כ"ט).** ולפי, מקומות אלו ניתן לשער, שכאשר מדובר על בניי כאומה שמקבלת תורה ומצוות מובא הביטוי - **'בני ישראל'** שמכוון יותר אל האנשים בעם שחייבים בתורה ובמצוות, אך כאשר מדובר על עניין הנוגע לכולם גם נשים וגם קטנים, אז יבוא הביטוי - **'בית ישראל'**, כמו בפסוק שלנו שכולם היו רואים את הענן ביום ואת האש בלילה, וכולם ראו את המן ולא ידעו מה הוא. וכלם בכו על מות נדב ואביהוא ועל מות אהרן.

הערה ט' - 'בכל מסעיהם'. **רש"י** מסביר, שלכאורה היה צריך להיות כתוב **'בכל חניוניהם'**, שהרי הענן שכן על המשכן בשעת החנייה ולא בשעת המסע, אך מסביר שגם מקום החנייה נקרא מסע. ומביא דוגמא מאברהם שנאמר בו - **'ויולך למסעי'** (בראשית י"ג, ג') והכוונה שחזר למקומות שחנה בהם, שלן באכסניות שלן בהם בדרך למצרים, או שחזר לשם בשביל לפרע הקפותיו. **אך אפשר לומר**, שהמטרה העיקרית שלו היתה המסע להגיע לבית אל, ורק דרך אגב עבר דרך חניוניהם לטעמים הנזכרים, ולכן נאמר שם מסעיו ולא חניוניהם. ומביא דוגמא נוספת מהפסוק - **'אלה מסעי'** (במדבר ל"ג, א') ומוזכרים המקומות שחנה בהם, וזאת בגלל שממקום החנייה חזרו ונסעו, לכן נקראו כולם מסעות, אך שם מוזכרים גם נקודות המוצא למסע, והעיקר היה המסע לארץ ישראל ולא החנייה במקום מסוים.

ובכל זאת יש להבין, מדוע לא נאמר כאן בפשטות - **'בכל חניוניהם'**, כי כאן שמדבר על הענן שהיה על המשכן, זה היה בחנייה ולא במסע, ומדוע צריך לכתוב - **'מסעיהם'** ולדרוש שיש לזה גם מובן של - **'חניוניהם'**?

ועוד, שגם בפסוק ל"ו נאמר - **'בכל מסעיהם'**, ושם ודאי שהכוונה למסעות ולא לחניות כי בתחילת הפסוק כתוב: **"ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל"**. **וא"כ**, מדוע התורה משתמשת גם בפסוק ל"ו וגם בפסוק ל"ח באותו מינוח - **'בכל מסעיהם'**, כאשר בפסוק ל"ו הכוונה למסעות, ואילו בפסוק ל"ח הכוונה לחניות?

ולכן נראה לומר, שגם בפסוק ל"ח הכוונה למסעות, והפסוק בא להזהיר את כל בית ישראל לבל יתחילו במסע כל זמן שהשכינה שורה במשכן, כי יש סימן ברור לכך, שהרי ביום יש את הענן שכולם רואים, ובלילה רואים מראה של אש וכולם מבחינים בו, ולכן בכל מסעיהם שרוצים להתחיל ליסע יתבוננו אם עדיין הענן שורה על המשכן, ולא יצאו למסעיהם.

ואכן, מדברי בעל **'העמק דבר'** נראה שמפרש שהכוונה **למסעות** ולא לחניות: **"בכל מסעיהם. בכל המסעות בין שהיה ברצון ה' בין שהיה בזעף כמו לאחר מעשה מרגלים. מכל מקום זה לא נשתנה עסק הענן שהיה תמיד"**.

וב'ספרי' (בהעלותך פסקא כ"ה) גם נדרש על מסעות, אך לא על מסעות ישראל במדבר אלא על מסעות של ישראל בחדריו: **"ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין אתה אומר כל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרכו לנר אלא אפילו נכנס אדם חדר לפניו מן החדר, כמו פנס נכנס עמו עד שעה שחוזר. ת"ל שם לעיני כל ישראל בכל מסעיהם, הא אפי' אדם נכנס חדר לפניו מן החדר עמוד האש מאיר לפניו"**.

לע"נ הנרצחים והחללים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, בעזרת ה' תשועת ה' כהרף עין. ביחד ננצח.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ: ר' ישראל יצחק בן יעקב קנר ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

עברנו ללמוד בזית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להאזין גם דרך הזום, וגם דרך הטלפון, לפרטים נא לפנות למייל למטה. שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת פסחים. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net